

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Παρατηρήσεις εις έκδεδομένα Ἀττικὰ ψηφίσματα (6ο τεύχος)

Στὸ 6ο τεύχος τῶν *Παρατηρήσεων εις έκδεδομένα Ἀττικὰ ψηφίσματα* σχολιάζεται τὸ ψήφισμα IG II² 141.

Τὸ κολοβὸ ψήφισμα¹ IG II² 141 (εἰκ. 1) εἶναι τιμητικὸ ὑπὲρ τοῦ Στράτωνος, βασιλέως τῆς Σιδῶνος. Ὁ Στράτων τιμάται, διότι ἐφρόντισε ὥστε νὰ πορευθῆ ὅσο τὸ δυνατόν καλύτερα, πιθανῶς ἀσφαλέστερα καὶ ταχύτερα, ἢ πρεσβεία τῶν Ἀθηναίων στὸν βασιλέα τῶν Περσῶν (στίχ. 1-3). Ἀντ' αὐτῶν ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων βεβαιώνει τὸν ἀπεσταλμένο τοῦ βασιλέως ὅτι καὶ στὸ μέλλον ὅποιοδήποτε αἴτημα τοῦ βασιλέως δὲν θὰ ἀπορριφθῆ, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος συνεχίζει νὰ ἔχη καλὴ στάση πρὸς τὸν δῆμο· ἐπίσης τιμᾷ τὸν βασιλέα μὲ προξενία καὶ ἀποφασίζει νὰ κατασκευάσῃ σφραγίδες ἀναγνωρίσεως (σύμβολα) μεταξὺ τοῦ δήμου καὶ τοῦ βασιλέως, ὥστε νὰ γνωρίζῃ ὁ δῆμος ἐὰν στέλνῃ κάποιον ἀπεσταλμένο ὁ βασιλεὺς καὶ ζητᾷ κάτι, καὶ ὁ βασιλεὺς ἀντιστοίχως ὅταν στέλνῃ ὁ δῆμος. Τέλος μὲ τροπολογία τοῦ Μενεξένου παραχωρεῖται τὸ προνόμιο στοὺς πολίτες τῆς Σιδῶνος πού κατ' ἐμπορίαν ἔρχονται γιὰ κάποιο διάστημα στὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν νὰ μὴν καταβάλλουν τὸ *μετοίκιον* οὔτε κάποια ἄλλη εἰσφορά.

Κύριο ζήτημα εἶναι ἡ χρονολόγησις τοῦ ψηφίσματος. Ἐλάχιστα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τις ἀρχαῖες πηγές περὶ Στράτωνος· οἱ ἀκριβεῖς χρόνοι τῆς βασιλείας του, ἀλλὰ καὶ τῆς ζωῆς του, δὲν εἶναι γνωστοί, ὥστε ἔχουν προταθεῖ κατὰ καιροὺς διάφορες χρονολογήσεις τοῦ ψηφίσματος.²

Ὁ A. Schaefer³ ὑπεστήριξε ὅτι ἡ μνημονεύμενη πρεσβεία (στίχ. 1-3) εἶναι αὐτὴ πού ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι στὸν βασιλέα τῶν Περσῶν τὸ 367 γιὰ τὴν σύναψιν εἰρήνης, βλ. Ξεν. Ἑλλ. 7,1.33· τὴν γνώμη του ἀκολούθησε ὁ Tod, *GHI* II 138, σελ. 118-119. Ἀλλὰ, ὅπως παρατήρησε ὁ R. A. Moyssey,⁴ ἡ ἔκβασις τῆς ἀποστολῆς ὑπῆρξε δυσμενέστατη γιὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ A. C. Johnson

Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν Ch. Crowther γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῆς φωτογραφίας (11.12.2007) τοῦ ψηφίσματος καὶ τοῦ ἐκτύπου του (11.4.2016) πού φυλάσσεται στὸ Centre for the Study of Ancient Documents τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης· ἐπίσης τὴν Γεωργία Μαλούχου, τὸν Γιώργο Παπαδόπουλο καὶ τὴν Ἑλενα Ζαββοῦ, διότι ἐδιάβασαν τὸ κείμενό μου, μὲ προφύλαξαν ἀπὸ ἀβλεψίες καὶ μοῦ ἔκαναν χρήσιμες παρατηρήσεις.

1. Τὸ ψήφισμα *ἀπέπτη* ἐξ Ἑλλάδος τὸν 18ο αἰ. καὶ βρίσκεται στὸ Ashmolean Museum τῆς Ὁξφόρδης.

2. Ἐπισκόπησις τῶν κατὰ καιροὺς χρονολογήσεων παρέχουν ὁ R. A. Moyssey, *The Date of the Strato of Sidon decree*, *AJAH* 1 (1976) 182-184 καὶ ὁ D. Knoepfler, βλ. κατωτέρω σημ. 10.

3. *Demosthenes und seine Zeit*, I², Leipzig 1885, 94-95· πρβλ. W. Judeich, *Kleinasiatische Studien*, Marburg 1892, 198 not. 1.

4. Moyssey, *AJAH* 1 (1976) 182: «This (i.e. the suggestion of Schaefer) may seem plausible until one considers the outcome of that embassy. The Athenians are not likely to have been grateful to Strato for aiding that embassy,

στηριζόμενος στους στίχ. 15-18: ἐς δὲ τὴν ἀναγραφὴν τῆς στήλης δοῦναι τοὺς | ταμίας τῷ γραμματεῖ τῆς βολῆς Δ|ΔΔ δραχμὰς ἐκ τῶν δέκα ταλάντων ἐπρότεινε τὴν χρονολόγησιν στὰ ἔτη 378-377 π.Χ.⁵ ὁ W. B. Dinsmoor τὸ χρονολόγησε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 385 καὶ 376 βασιζόμενος στοὺς ὑπευθύνους καταβολῆς τῶν χρημάτων γιὰ τὴν ἀναγραφὴν καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς στήλης, ἐν προκειμένῳ στοὺς ταμίους.⁶ Ὁ R. P. Austin συνέδεσε τὸ ψήφισμα μὲ τὴν ἐπανάστασιν τῶν σατραπῶν καὶ τὸ χρονολόγησε πρὸς τὰ τέλη τῆς δεκαετίας 370-360.⁷ Ὁ Mousey ὑπεστήριξε⁸ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἔστειλαν πρέσβεις στὸν βασιλέα τῶν Περσῶν τὸ 364 π.Χ., διότι ἔβλεπαν ὅτι λόγῳ τῆς ἀποστασίας πολλῶν σατραπῶν καὶ τῆς ἐμμέσου βοήθειας τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τοὺς ἀποστάτες ὁ βασιλεὺς βρισκόταν σὲ δύσκολη θέση· θὰ ὀδηγήθηκε ἔτσι νὰ ἀλλάξῃ τὴν ἀρνητικὴν στάσιν ποὺ εἶχε πρὸς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν τὸ 367 π.Χ., ὅταν Ἀθηναῖοι πρέσβεις πῆγαν στὴν Περσία συνοδεύοντας τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Θηβῶν (Ξεν. Ἑλλ. 7,1.33-36.5).⁹

Ὁ D. Knoepfler στηριζόμενος στὰ ἐλάχιστα γνωστὰ περὶ Σπράτωνος ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες πηγές, στὴν χρῆσιν τοῦ ρήματος καταθέτω (στίχ. 15) ἀντὶ τοῦ στήσαι καὶ λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὴν μνησιν (στίχ. 16-17) τῶν ταμῶν τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς ὑπευθύνων καταβολῆς τοῦ ποσοῦ γιὰ τὴν ἀναγραφὴν τῆς στήλης, καὶ τοῦ κονδυλίου τῶν δέκα ταλάντων (στίχ. 18), καθὼς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων, χρονολόγησε τὸ ψήφισμα στὰ τέλη τῆς δεκαετίας 380-370 π.Χ.¹⁰ Τὰ ἔτη 378-376 π.Χ. πρότειναν οἱ Rhodes καὶ Osborne,¹¹ ὅταν ὁ Φαρνάβαζος ὡς ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν προετοίμαζε τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Φαραῶ τῆς Αἰγύπτου (Διόδ. Σικ. 15,29) καὶ ἔστειλε πρεσβείαν στοὺς Ἀθηναίους ζητώντας νὰ πέμψουν ὡς στρατηγὸν τὸν Ἴφικράτη, πρᾶγμα ποὺ εἰσακούσθηκε. Τότε πιθανῶς θὰ ἔστειλαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πρεσβείαν στὸν Πέρση βασιλέα νὰ τὸν διαβεβαιώσουν ὅτι παρέμεναν φίλοι καὶ ὅτι δὲν εἶχε τίποτε νὰ φοβηθῇ ἀπὸ τὴν ἴδρυσιν τῆς Β' Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας. Ὡς ἐνισχυτικὸν τῆς προτεινομένης χρονολογήσεως προσεκόμισαν καὶ τὴν παρουσία τῶν ταμῶν ὡς ὑπευθύνων¹² γιὰ τὴν δαπάνην

since it resulted in a Theban diplomatic victory, a resolution calling for Athens to withdraw her ships from the sea, and the disgrace of one of the two principal Athenian ambassadors». Παρόμοια σχετικῶς μὲ τὴν ἔκβαση τῆς πρεσβείας σημειώνουν καὶ οἱ P. J. Rhodes – R. Osborne, *Greek Historical Inscriptions. 404–403 B.C.*, Oxford 2003, 21, σελ. 90.

5. Notes on Attic Inscriptions, *CIPhil.* 9 (1914) 423.

6. The Burning of the Opisthodomos at Athens, *AJA* 36 (1932) 143-172, εἰδ. 158-159.

7. R. P. Austin, Athens and the Satraps' Revolt, *JHS* 64 (1944) 98-100. Πρὸς τὴν χρονολόγησιν τοῦ Austin, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν ταύτισιν τῆς μνημονευομένης στὸ ψήφισμα πρεσβείας μὲ ἐκείνην τοῦ 367 π.Χ. κλίνει ὁ S. Hornblower, *Mausolus*, Oxford 1982, 197.

8. Mousey, ὄ.π. (σημ. 2), 182-189.

9. O. A. S. Henry, Polis/acropolis, Paymasters and the Ten Talent Fund, *Chiron* 12 (1982) 91-118, εἰδ. 108-109 καὶ 118, φαίνεται νὰ εὐνοῖ τὴν χρονολόγησιν τοῦ ψηφίσματος ἀπὸ τὸν Tod (ἀκριβέστερα ἀπὸ τὸν Schaefer) στὸ 367 π.Χ. καὶ γενικώτερα στὴν δεκαετία 370-360.

10. D. Knoepfler, Une paix de cent ans et un conflit en permanence: étude sur les relations diplomatiques d'Athènes avec Eretrie et les autres cités de l'Eubée au IVe siècle av. J.-C., in E. Frézouls - A. Jacquemin (edd.), *Les relations internationales. Actes du Colloque de Strasbourg 15-17 juin 1993*, Paris 1995, 309-364, εἰδικῶς 329-330 (*SEG* 45, 1210).

11. Rhodes – Osborne, *GHI* 21, σελ. 90. Γιὰ τὴν προτεινόμενη χρονολόγησιν (378-376 π.Χ.) ἀκολουθοῦν, ὅπως σημειώνουν, τὸν Dinsmoor· βεβαίως τὸ ὑποστηριζόμενον ἀπὸ ἐκείνον χρονικὸν διάστημα εἶναι εὐρύτερον (βλ. ἀνωτέρω).

12. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐδῶ ὅτι ἡ ἀναχρονολόγησιν ἢ ἡ ἀκριβέστερη χρονολόγησιν ἀρκετῶν ψηφισμάτων καὶ ἡ δημοσίευσιν νέων μὲ ἔχει ὀδηγήσει στὴν γνώμην ὅτι γενικῶς δὲν εἶναι παγιωμένη ἢ μορφὴ τῶν τυπικῶν μερῶν (τῆς κεφαλίδος καὶ τῶν περὶ τῆς ἀναγραφῆς τῆς στήλης) τῶν Ἀττικῶν ψηφισμάτων τοῦ 4ου αἰ. μέχρι τουλάχιστον τῆς καθιερώσεως ἐνιαυσίου γραμματέως τῆς βουλῆς, τὸ ἔτος 365/4 ἢ 364/3 (βλ. Α. Π. Ματθαίου, *Τρία Ἀττικὰ ψηφίσματα, στὸν τόμον Ἀττικὰ ἐπιγραφικά. Μελέτες*

τῆς ἀναγραφῆς τοῦ ψηφίσματος (βλ. ἄνωτ. Dinsmoor) καὶ τὸ κονδύλιο τῶν δέκα ταλάντων, ἀπὸ ὅπου θὰ καταβαλλόταν ἡ δαπάνη.

Τεκμηρίο τῆς χρονολογήσεως τοῦ ψηφίσματος συνιστᾷ ἡ ἀπόδοσή του σὲ συγκεκριμένο χαρακτή. Προσφάτως, ἀπέδωσα¹³ τὸ ψήφισμα *IG II² 141* στὸν χαρακτή τοῦ ψηφίσματος *IG II² 17*.¹⁴ Ἐπειδὴ ἡ δραστηριότης τοῦ χαρακτοῦ αὐτοῦ δὲν ἐμφανίζεται, μέχρι στιγμῆς τουλάχιστον, μετὰ τὸ ἔτος 386/5, καὶ συγχρόνως δὲν ὑπάρχουν ἰσχυρὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα, βάσει τῶν ὁποίων μπορεῖ νὰ χρονολογηθῆ τὸ ψήφισμα ἀκριβῶς, ἐπιβάλλεται ἡ ἐπανεξέτασις ἑνὸς ἱστορικοῦ τεκμηρίου, ποῦ παρέχει τὸ ἴδιο τὸ ψήφισμα, δηλ. τῆς μνείας τῆς πρεσβείας τῶν Ἀθηναίων στὸν Πέρση βασιλέα, τὴν ὁποία καὶ διευκόλυνε, κατὰ τὸ ψήφισμα, ὁ Στράτων τῆς Σιδῶνος.

Τέσσερις Ἀθηναϊκὲς πρεσβείες ἀφορώσες στὶς σχέσεις μὲ τοὺς Πέρσες πρὸ τῆς εἰρήνης τοῦ βασιλέως (τῆς Ἀνταλκιδείου, 387/6 π.Χ.) μαρτυροῦνται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως.

1. Ἡ πρώτη εἶναι γνωστὴ κυρίως¹⁵ ἀπὸ τὰ *Ἑλληνικὰ Ὄξυρύγγια* 10.1. Τοὺς Ἀθηναίους πρέσβεις, [- -]κράτη, Ἄγνιαν καὶ Τελεσήγορον, συνέλαβε ὁ πρῶην ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων Φάραξ καὶ τοὺς παρέδωσε στοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ ὅποιοι καὶ τοὺς ἐξετέλεσαν. Ἡ ἀποστολὴ τῆς πρεσβείας χρονολογεῖται τὸ 397/6 π.Χ.¹⁶

2. Τὴν δεύτερη μνημονεῖ ὁ Ξενοφῶν· εἶναι πρεσβεία τῶν Ἀθηναίων ποῦ συνοδεύει, μαζί μὲ πρέσβεις τῶν Βοιωτῶν, τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἄργους, ἐκείνη τοῦ Ἀνταλκίδου πρὸς τὸν Τιρίβαζον, τὸν στρατηγὸν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ποῦ σκοπὸν εἶχε τὴν σύναψη εἰρήνης τῶν Λακεδαιμονίων πρὸς τοὺς Πέρσες, βλ. *Ἑλλ.* 4,8.13: γνόντες δέ (sc. οἱ Λακεδαιμόνιοι) οὕτω, πέμπουσιν Ἀνταλκίδα πρὸς τὸν Τιρίβαζον, προστάξαντες αὐτῷ ταῦτα διδάσκειν καὶ πειρᾶσθαι εἰρήνην τῇ πόλει ποιεῖσθαι πρὸς βασιλέα. αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἀντιπέμπουσι πρέσβεις μετὰ Κόνωνος Ἑρμογένη καὶ Δίωνα καὶ Καλλισθένη καὶ Καλλιμέδοντα. Τὰ ἀναφερόμενα τοποθετοῦνται χρονικῶς μετὰ τὴν

πρὸς τιμὴν τοῦ Christian Habicht, ἐπιμ. Ἀθ. Ἀλ. Θέμος - Νικ. Παπαζαρκάδας, Ἑλληνικὴ Ἐπιγραφικὴ Ἑταιρεία, Ἀθήναι 2009, 83-95, εἰδ. σελ. 90). Ὡστε τὰ συμπεράσματα, -ἀναφέρομαι στὶς ἐργασίαι τῶν Johnson, Dinsmoor καὶ Henry-, περὶ τῆς χρονολογήσεως τῶν ψηφισμάτων βάσει ἐπιμέρους «τυπικῶν» στοιχείων (ἐμ πόλει - ἐν ἀκροπόλει, ταμίου - ταμιῶν, ἀποδεκτῶν, δέκα ταλάντων) πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται μετὰ προσοχῆς.

13. Ἀνακοίνωσις τῆς ἀποδόσεως τοῦ ψηφίσματος στὸν χαρακτή γίνεται στὸ παρόντα τόμο, βλ. *Γραμματεῖον* 5 (2016) 72 καὶ σημ. 11. Τὴν ἀπόδοσις μετὰ ἀπὸ σχετικὸ ἐρώτημά μου εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ ἐπιβεβαιώσῃ δι' ἐπιστολῆς του τῆς 28ης Ἀπριλίου 2016 ὁ καθ. S. V. Tracy καὶ τὸν εὐχαριστῶ θερμῶς καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτῆ.

14. Ὁ Tracy, ὁ ὁποῖος ἀνεγνώρισε τὸ ἔργο του καὶ τοῦ ἔχει ἀποδώσει ἀμύπητες ἐπιγραφές, τὸν ὀνόμασε «The Cutter of *IG II² 17*»· βλ. τὸ ἄρθρο του A Major Athenian Letter-Cutter of the Late 5th and Early 4th Centuries B.C.: The Cutter of *IG II² 17*, (Dates 409/8-386/5), στὸν τόμο *Gestures. Essays in Ancient History, Literature, and Philosophy presented to Alan L. Boegehold*, G. W. Bakewell - J. P. Sickinger (eds), Oxford 2003, 350-363. Στὸ ἐν λόγω ἄρθρο τὸ ἀνώτερο χρονικὸ ὄριο τῆς δραστηριότητος τοῦ χαρακτοῦ τοποθετεῖται στὸ ἔτος 409/8 π.Χ. Τὸ 2014 ὁ Tracy σὲ ἄρθρο του, στὸ ὁποῖο μελετᾷ τοὺς χαρακτοὺς τῶν στηλῶν τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας τῶν Ἑρμοκοπιδῶν, ἀπέδωσε στὸν χαρακτή τμήματα δύο στηλῶν, βλ. *The Hands of IG I³ 421-430, the so-called «Attic Stelai»*, στὸν τόμο *Ἀθηναίων ἐπίσκοπος. Studies in honour of Harold B. Mattingly*, A. P. Matthaiou - R. K. Pitt (eds), Ἑλληνικὴ Ἐπιγραφικὴ Ἑταιρεία, Ἀθήναι 2014, 259-284. Ἐπειδὴ οἱ ἀναγραφές τῶν Ἀττικῶν στηλῶν χρονολογοῦνται τὸ 414/3 π.Χ. προκύπτει ὅτι ἡ δραστηριότης τοῦ χαρακτοῦ πρέπει νὰ ἐπεκταθῆ πρὸς τὰ πίσω κατὰ πέντε ἔτη, δηλ. νὰ ἀνέλθῃ στὸ 414/3 π.Χ.

15. *Hellenika Oxyrhynchia* (ed. M. Chambers, Lipsiae 1993)· πρβλ. Ἀνδρ. *FgrHist* 324, 18· Φιλόχ. *FgrHist* 328, 147· Ἰσαίου περὶ τοῦ Ἄγνιου κλήρου (11) 8.

16. Βλ. P. Funke, *Homónoia und Arché*, (*Historia Einzelschriften* 37), Wiesbaden 1980, 63-64 καὶ τὴν σημ. 51.

ναυμαχία τῆς Κνίδου (394 π.Χ.), τὸ διάστημα τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν μακρῶν τειχῶν καὶ ἐκείνων τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τὸν Κόνωνα (392 π.Χ.)

3. Τὴν τρίτη πρεσβεία μνημονεύει ὁ Φιλόχορος κατὰ τὰ παραδιδόμενα ἀπὸ τὸν Δίδυμον σὲ σχόλιό του εἰς [Δημ.] *κατὰ Φιλίππου* (10) 34 col. 7, 11, βλ. *FgrHist* 328, F 149a: [τὴν προτ]έραν μὲν ἂν οὖν ἐπανόρθωσιν ἔ[νι]οί φασιν α[ὐτὸν λ]έγειν τὴν ἐπ' Ἀντιαλκ[ίδου τοῦ Λ]άκ[ωνος κ]αταβάσ[α]ν ε[ιρήν]ην, οὐκ ὀρθῶς ὡς γοῦν] ἐμοὶ δ[οκεῖ]. ταύτην γὰρ [ο]ὐ μ[όνον οὐκ ἐδέξαντο] Ἀθ[η]ν[αῖοι], ἀλλὰ καὶ πᾶν τοῦν[αντίον ὡς ἀσεβέ]ς αὐτοῖς ἀ[πε]ώσαντο παρανό[μημα, ὡς Φιλό]χορος ἀφηγ[εῖ]ται αὐτοῖς ὀνόμασι, πρ[οθ]εῖς ἄρχοντα Φιλοκ[λέ]α Ἀναφλύστιον· «καὶ τὴν εἰρήνην τὴν ἐπ' Ἀντιαλκίδου κατέπεμψεν ὁ βασιλεὺς, ἦν Ἀθηναῖοι ο[ὐκ] ἐδέξαντο, διότι ἐγγράπτο ἐν αὐτῇ τοῦ[ς τὴν Ἀ]σίαν οἰκοῦντ[ας] Ἑλληνας ἐν βασιλέως οἴκ[ωι π]άντας εἶναι συννεμημένους· ἀλλὰ καὶ τοῦ[ς πρέσ]βεις τοὺς ἐν Λακεδαίμονι συγχωρήσα[ντας] ἐφυγάδευσαν, Καλλιστράτου γράψαντος, κ[αὶ οὐ]χ ὑπομείναντας τὴν κρίσιν, Ἐπικράτην Κηφισιέα, Ἀνδοκίδην Κυδαθηναίαν, Κρατῖνον Σφήττιον, Εὐβουλίδην Ἐλευσίνιον».

Ὁ Φιλόχορος ἀναφέρεται σὲ πρεσβεία τῶν Ἀθηναίων στὴν Σπάρτη¹⁷ συζητήθηκαν ἐκεῖ οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης πὺρ ἔστειλε ὁ Βασιλεὺς τῶν Περσῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν τὴν ἐδέχθησαν καὶ κατεδίκασαν τοὺς πρέσβεις, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Ἀνδοκίδη. Ἡ καταδίκη κατὰ τὸν Φιλόχορον ἔγινε ἐπὶ ἐπώνυμου ἄρχοντος Φιλοκλέους (392/1 π.Χ.).

Τὴν πρεσβεία στὴν Σπάρτη, στὴν ὁποία συμμετεῖχε καὶ ὁ ἴδιος (βλ. Φιλόχ. ἀνωτέρω), μνημονεύει καὶ ὁ Ἀνδοκίδης, *περὶ εἰρήνης* 33: Εἰσὶ δέ τινες ὑμῶν οἱ τοσαύτην ὑπερβολὴν τῆς ἐπιθυμίας ἔχουσιν εἰρήνην ὡς τάχιστα γενέσθαι· φασὶ γὰρ καὶ τὰς τετταράκονθ' ἡμέρας ἐν αἷς ὑμῖν ἔξεστι βουλευέσθαι περίεργον εἶναι, καὶ τοῦτο ἀδικεῖν ἡμᾶς· αὐτοκράτορας γὰρ πεμφθῆναι εἰς Λακεδαίμονα διὰ ταῦθ', ἵνα μὴ πάλιν ἐπαναφέρωμεν. (Πρβλ. καὶ τὶς παραγρ. 34, 41).

Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἀνδοκίδου στὴν Σπάρτη καὶ ἡ καταδίκη του μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὸν [Πλούτ.] *Βίοι Δέκα ρητόρων*, p. 835A: πεμφθῆς δὲ περὶ τῆς εἰρήνης εἰς Λακεδαίμονα καὶ δόξας ἀδικεῖν ἔφυγε.

Ὁ Δημοσθένης πὺρ μνημονεύει καὶ αὐτὸς τὴν καταδίκη τοῦ Ἐπικράτους (Kirchner, *PA* 4859)¹⁸ καὶ τῶν ἄλλων πρέσβων δὲν λέγει περὶ ποιᾶς ἀποστολῆς ἐπρόκειτο,¹⁹ βλ. *περὶ παραπρεσβείας* 277: Κατὰ τουτὶ τὸ ψήφισμ', ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν πρέσβων ἐκείνων ὑμεῖς θάνατον κατέγνωτε, ὧν εἷς ἦν Ἐπικράτης, ἀνὴρ, ὡς ἐγὼ τῶν πρεσβυτέρων ἀκούω, σπουδαῖος καὶ πολλὰ χρήσιμος τῇ πόλει, καὶ τῶν ἐκ Πειραιῶς καταγαγόντων τὸν δῆμον καὶ ἄλλως δημοτικός· πρβλ. § 278: ἐπειδὴ παρὰ τὰ γράμματα ἐπρέσβευσαν ἐκεῖνοι: § 280: τούτων οὕτως ἐχόντων, ὑμεῖς <ἐξ> ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν ὄντες, οἱ δὲ καὶ τινὲς αὐτῶν ἔτι ζῶντες, ὑπομενεῖτε τὸν μὲν εὐεργέτην τοῦ δήμου καὶ τὸν ἐκ Πειραιῶς, Ἐπικράτην, ἐκπεσεῖν καὶ κολασθῆναι;

17. Ὁ Ξενοφῶν δὲν μνημονεύει τὴν πρεσβεία στὴν Σπάρτη.

18. Περὶ Ἐπικράτους Κηφισιέως βλ. J. K. Davies, *Athenian Propertied Families*, Oxford 1971, 181 (στὸ ἐξῆς *APF*) καὶ Traill, *PA* 393945.

19. Ὅτι πρόκειται περὶ τῆς πρεσβείας περὶ εἰρήνης στὴν Σπάρτη θεωροῦν βέβαιον οἱ F. Jacoby, *FgrHist* IIIb vol. I, 515-519 καὶ Davies, *APF*, 181.

Καὶ οἱ δύο πρεσβείες (ὑπ' ἀρ. 2 καὶ 3), τῶν ὁποίων παρέθεσα τὶς πηγές, δὲν ἔγιναν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν· ἡ πρώτη ἔγινε πρὸς τὸν Τιρίβαζον καὶ ἡ δεύτερη πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, στὴν Σπάρτη. Ὡστε καμμία ἀπὸ τὶς δύο δὲν εἶναι ἡ πρεσβεία, τὴν ὁποία διευκόλυνε ὁ Στράτων τῆς Σιδῶνος νὰ φθάσῃ στὸν βασιλέα τῶν Περσῶν.

4. Οἱ ἀρχαῖες πηγές σώζουν μίαν ἀκόμη πληροφορία περὶ ἀποστολῆς πρεσβείας τῶν Ἀθηναίων στὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, στὴν ὁποία μάλιστα συμμετείχε ὁ Ἐπικράτης. Δὲν εἶναι γνωστοὶ οὔτε ὁ σκοπὸς τῆς πρεσβεύσεως οὔτε ὁ ἀκριβὴς χρόνος, οὔτε ἡ ἔκβαση τῆς ἀποστολῆς. Οἱ πηγές παραδίδουν ὅτι ὁ Ἐπικράτης καὶ ὁ Φορμίσιος (Kirchner, *PA* 14945)²⁰ ποὺ συμμετείχαν ἔλαβαν πλοῦσια δῶρα ἀπὸ τὸν βασιλέα, ἀλλὰ ὅτι δὲν καταδικάστηκαν ἀπὸ τὸν δῆμο. Τοῦτο συνιστᾷ ἔνδειξη ὅτι ἡ ἔκβαση τῆς ἀποστολῆς δὲν ὑπῆρξε ἀρνητικὴ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους. Παραθέτω τὶς πηγές:

Πλάτωνος κωμ. *Πρέσβεις*, Kassel–Austin, *PCG* VII, Plato 127 [Ἀθῆν. 6,16 (p. 229F)]:
κᾶτ' ἔλαβον Ἐπικράτης τε καὶ Φορμίσιος | παρὰ τοῦ βασιλέως πλεῖστα
δωροδοκῆματα, | ὀξύβαφα χρυσᾶ καὶ πινακίσκουσ ἀργυροῦς.²¹

Πρέσβεις, Kassel–Austin, *PCG* VII, Plato 130: ἄναξ ὑπῆνης Ἐπικράτες σακεσφόρε.

Ἀθῆν. 6,57 (p. 251A): Ἐπικράτης δ' ὁ Ἀθηναῖος πρὸς βασιλέα πρεσβεύσας, ὡς φησιν Ἠγήσανδρος (*FHG* IV 414), καὶ πολλὰ δῶρα παρ' ἐκείνου λαβὼν οὐκ ἤσχύνετο κολακεύων οὕτως φανερώς καὶ τολμηρώς τὸν βασιλέα ὡς καὶ εἶπεῖν, δεῖν κατ' ἐνιαυτὸν οὐκ ἔννεα ἄρχοντας, ἀλλ' ἔννεα πρέσβεις αἰρεῖσθαι πρὸς βασιλέα. θαυμάζω δὲ ἔγωγε τῶν Ἀθηναίων πῶς τοῦτον μὲν ἄκριτον εἶασαν, Δημάδην δὲ δέκα ταλάντοις ἐζημίωσαν, ὅτι θεὸν εἰσηγήσατο Ἀλέξανδρον, καὶ Τιμαγόραν δ' ἀπέκτειναν, ὅτι πρεσβεύων ὡς βασιλέα προσεκύνησεν αὐτόν.

Πλουτ. *Πελοπ.* 30: ἀλλ' ἔοικεν οὐχ ἡ δωροδοκία μάλιστα παροξῦναι τοὺς Ἀθηναίους· Ἐπικράτους γοῦν ποτε τοῦ σακεσφόρου, μήτ' ἀρνούμενου δῶρα δέξασθαι παρὰ βασιλέως, ψήφισμά τε γράψειν φάσκοντος ἀντὶ τῶν ἔννεα ἀρχόντων χειροτονεῖσθαι κατ' ἐνιαυτὸν ἔννεα πρέσβεις πρὸς βασιλέα τῶν δημοτικῶν καὶ πενήτων, ὅπως λαμβάνοντες εὐπορῶσιν, ἐγέλασεν ὁ δῆμος.

Ἡ ἀποστολὴ πρεσβείας στὸν Πέρση βασιλέα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ ἔλαβαν δῶρα²² ὁ Ἐπικράτης καὶ ὁ Φορμίσιος, ἀσφαλῶς θὰ ἔγινε πρὸ ἐκείνης στὴν Σπάρτη, γιὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Ἐπικράτης καταδικάστηκε σὲ θάνατο *φεύγων*. Ὡστε θὰ ἔγινε πρὸ τοῦ 392/1 π.Χ., πιθανῶς τὸ 394/3 ἢ τὸ 393/2, ὅπως ἐπρότεινε ὁ Jacoby.²³

20. Περὶ Φορμίσου, βλ. Traill, *PAA* 9629695.

21. Γιὰ τὸ χωρίον βλ. τὰ σχόλια τοῦ K. J. Dover, Plato Comicus: Presbeis and Hellas, *CR* 64 (1950) 5-7 (= *Greek and the Greeks*, Collected Papers, vol. I, Oxford 1987, 20-22). Ὁ Dover ὑποστηρίζει ὅτι ἡ κωμωδία τοῦ Πλάτωνος (*Πρέσβεις*) δὲν ἀναφέρεται στὴν πρεσβεία τοῦ Ἐπικράτους καὶ τοῦ Φορμίσου στὴν Περσία, ἀλλὰ σὲ μία «ιδιωτικὴ», κωμικὴ πρεσβεία εἴτε στὴν Περσία εἴτε στὴν Σπάρτη. Πάντως ἀπὸ τὰ γραφόμενά του δὲν προκύπτει ὅτι ἀθετεῖ τὴν ἱστορικότητα τῆς πρεσβείας στὸ συγκεκριμένο χωρίο· ἐν ἄλλοις λόγοις ὁ Dover δὲν ὑπονοεῖ ὅτι ἡ πρεσβεία τοῦ Ἐπικράτους καὶ τοῦ Φορμίσου εἶναι κωμικὸ εὔρημα.

22. Τὰ *Ἑλληνικὰ Ὀξυρύνχια* (*Hellenika Oxyrhynchia*, ed. Chambers) 10,2 καὶ ὁ Πανσανίας (3,9,8) μαρτυροῦν καὶ τὴν δωροδοκία μὲ περσικὸ *χρυσίον* τοῦ Ἐπικράτους καὶ τοῦ Κεφάλου ἀπὸ τὸν Τιμοκράτη. Τὸ γεγονός τοποθετεῖ ὁ Davies, *APF* 181, στὸ ἔτος 396/5, στὸ 397/6 ὁ Funke, ὅ.π. (σημ. 16), 63.

23. *FgrHist* IIIb vol. I, 519· βλ. καὶ Davies, ὅ.π. (σημ. 18). Ὁ Funke, ὅ.π. (σημ. 16) 116 (πρβλ. καὶ 106), τὴν τοποθετεῖ στὸ 394 π.Χ.

Κατόπιν αὐτῶν τίθεται τὸ ἐρώτημα ἐὰν ἡ πρεσβεία τοῦ Ἐπικράτους καὶ τοῦ Φορμισίου στὸν βασιλέα τῶν Περσῶν (394/3 ἢ 393/2 π.Χ.) εἶναι ἡ μνημονευόμενη στὸ ψήφισμα *IG II² 141*, τὴν ὁποία διεκώλυσε ὁ Στράτων τῆς Σιδῶνος καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἐτιμήθη ἀπὸ τὸν δῆμο τῶν Ἀθηναίων. Καταφατικὴ ἀπάντηση θὰ ἐπεξέτεινε πρὸς τὰ πίσω τὴν βασιλεία τοῦ Στράτωνος σχεδὸν εἴκοσι ἔτη πρὸ τοῦ ἀνωτέρου ὁρίου τῆς μέχρι σήμερα παραδεχομένης (περ. 376-360 π.Χ.), ἀλλὰ μὴ ἰσχυρῶς τεκμηριωμένης λόγῳ ἐλλείψεως ἰκανῶν στοιχείων ἀπὸ τὴν ἔρευνα.

Ἐὰν λόγῳ τῶν ἐλλιπῶν στοιχείων γιὰ τὴν βασιλεία τοῦ Στράτωνος δὲν δεχθῆ κανεὶς τὴν ταύτιση τῆς πρεσβείας τοῦ Ἐπικράτους καὶ τοῦ Φορμισίου πρὸς τὴν μνημονευόμενη στὸ ψήφισμα πρεσβεία, θὰ πρέπη νὰ ὑποθέσῃ μὴν ἀποστολὴ πρεσβείας ὀλίγον πρὸ ἢ μετὰ τὴν Ἀνταλκίδειο εἰρήνη (387 π.Χ.), ἄγνωστη ἀπὸ οἰανδήποτε ἄλλη πηγὴ. Βεβαίως καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ βασιλεία τοῦ Στράτωνος θὰ ἐκτεινόταν, ὡστόσο κατὰ μία μόνον δεκαετία πρὸς τὰ πίσω.

Ἡ ἐκδοχὴ νὰ εἶναι τὸ ψήφισμα αὐτὸ τὸ πρῶτο τεκμήριο τῆς δραστηριότητος τοῦ χαράκτου τοῦ *IG II² 17* καὶ μετὰ τὸ 386/5 π.Χ. δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθῆ, ἀλλὰ τότε θὰ πρέπη καὶ πάλι νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς μίαν ἀποστολὴ πρεσβείας τῶν Ἀθηναίων στὸν βασιλέα τῶν Περσῶν μετὰ τὸ 386/5, πιθανῶς μέχρι τὰ τέλη τῆς δεκαετίας, καὶ πάντως ἄγνωστη ἀπὸ ἄλλη πηγὴ.

Ἐν συνόψει, ἀκριβῆς χρονολόγησις τοῦ ψηφίσματος μὲ τὰ διαθέσιμα στοιχεῖα δὲν εἶναι δυνατὴ. Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὴν βεβαιωμένη μακρὰ δραστηριότητα τοῦ χαράκτου τῆς ἐπιγραφῆς (414/3-386/5) καὶ τὶς παραμέτρους πού ἐξέθεσα πιθανώτεροι φαίνονται οἱ χρόνοι ὀλίγον πρὸ ἢ μετὰ τὸ 386/5 π.Χ.²⁴ Τὴν ταύτιση τῆς ἀναφερομένης στὸ ψήφισμα πρεσβείας πρὸς ἐκείνην τοῦ Ἐπικράτους καὶ τοῦ Φορμισίου (394/3 ἢ 393/2 π.Χ.) δυσχεραίνει, χωρὶς νὰ τὴν ἀποκλείη, ἡ συνεπαγόμενη μακρὰ πρὸς τὰ πίσω ἐπέκταση τῆς βασιλείας τοῦ Στράτωνος, ὅπως ἤδη ἐσημείωσα.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Ὁ S. V. Tracy στὸ πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἐκδοθὲν βιβλίον του ὑπὸ τὸν τίτλο *Athenian Lettering of the Fifth Century B.C.*, Berlin/Boston 2016, 149-180, μεταξὺ ἄλλων πραγματεύεται καὶ πάλιν τὴν δραστηριότητα τοῦ χαράκτου «Cutter of *IG II² 17*», στὸν ὁποῖον καὶ ἀποδίδει καὶ ἄλλες ἐπιγραφὲς πέραν τῶν ἤδη γνωστῶν ἀπὸ τὸ ἄρθρον του A Major Athenian Letter-Cutter of the Late 5th and Early 4th Centuries B.C.: The Cutter of *IG II² 17*, (Dates 409/8-386/5), στὸν τόμον *Gestures. Essays in Ancient History, Literature, and Philosophy presented to Alan L. Boegehold*, G. W. Bakewell

24. Τὰ τυπικὰ στοιχεῖα τῶν ψηφισμάτων, τὰ περὶ τοῦ τόπου ἰδρύσεως, οἱ ὑπεύθυνοι τῆς καταβολῆς τοῦ ποσοῦ γιὰ τὴν ἀναγραφή καὶ τὸ κονδύλιο, ἀπὸ ὅπου λαμβάνεται τὸ ποσόν, ὅπως ἔγραψα ἀνωτέρω (βλ. σημ. 12), πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται πλέον μετὰ προσοχῆς. Στὸ ὑπὸ συζήτησιν ψήφισμα ὁ τοπικὸς προσδιορισμὸς ἐν ἀκροπόλει ἐμφανίζεται ἤδη καὶ στὰ ψηφίσματα *IG II² 9*, 25, 30 fr. b, καὶ 34, χρονολογούμενα μετὰ τῶν ἐτῶν 390 καὶ 384/3 (βλ. Henry, ὁ.π. [σημ. 9], 98-100)· ταμίαι (τῆς θεοῦ) ἐμφανίζονται στὸ ψήφισμα *IG II² 22* fr. b (ὁμως ἐκ συμπληρώσεως), χρονολογούμενο πιθανότατα στὸ 390/89 (βλ. Henry, ὁ.π. [σημ. 9], 99, 118) καὶ στὸ ψήφισμα ἰδρύσεως τῆς Β' Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, *IG II² 43* (378/7)· τὸ κονδύλιον τῶν δέκα ταλάντων ἐμφανίζεται ἐπίσης στὰ ψηφίσματα *IG II² 22* fr. b (ἐκ συμπληρώσεως) καὶ 43.

– J. P. Sickinger (eds), Oxford 2003, 350-363 καὶ τῶν ὀλίγων πού προσετέθησαν κατόπιν ἀπὸ τὸν ὑπογραφόμενο, βλ. τὸν κατάλογο ἀνωτ. *Γραμματεῖον* 5 (2016) 72.²⁵

Εἰκ. 1. Τὸ ψηφίσμα ὑπὲρ Στρατόνος, IG II² 141 (φωτ. C. Crowther).

25. Χαίρω ὅτι καὶ ὁ S. Tracy, *Athenian Lettering of the Fifth Century B.C.*, 153, ἀπέδωσε στὸν χαρακτῆρ τοῦ IG II² 17 καὶ τὸ ψηφίσμα IG II² 70. Τὸ εἶχα προτείνει στὸν φίλο καθηγητὴ σὲ ἡλ. ἐπιστολή μου στίς 8.2.2007 (μὲ ἡλ. ἐπιστολή του τῆς 14.2.2007 συμφώνησε κατόπιν αὐτοψίας τοῦ λίθου στὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο ὅτι ἡ πρότασή μου ἦταν ὀρθή) καὶ ἐντύπως στὸ ἄρθρο μου *The Cutter of IG II² 17. Addenda*, στὸν τόμο *Studies in Greek Epigraphy and History in honor of Stephen V. Tracy*, G. Reger, F. X. Ryan, T. F. Winters (eds.), Ausonius éd. (Études 26), Paris - Bordeaux 2010, 73-81, εἰδικῶς σελ. 81· ἔγραφα ἐκεῖ σὲ ἐπίμετρο: « IG II² 70 could possibly be added to the dossier of this cutter.»